

ФАКТОРИТЕ В ПОЛИТИЧЕСКОТО УПРАВЛЕНИЕ НА ЛАТИНСКА АМЕРИКА – ПО МОДЕЛА НА БРАЗИЛИЯ И АРЖЕНТИНА /1963-1989/

Зорница Гечева¹

Годините след Втората Световна война са белязани от сериозни политически, културни и икономически промени за страните от Латинска Америка. Процеси на урбанизация и индустриализация обхващат целия район. Конфликтите, свързани с използването на земя и контрола върху нея, се допълват от спорове за индустриалното развитие, стремежи към изграждане на самодостатъчни си държавни системи и интеграция, както и борба срещу имперско влияние.

Протичат нови политически течения както с екстремистки лев, така и с екстремистки десен характер. Доминиралата през 1940-1950 г. националистка и популистка политика отстъпва пред по-социално ориентиран курс. Продукт на тази тенденция са социалистките революции в Куба (1959 г.) и Никарагуа (1979 г.), а също и президентските изборите в Чили (1970 г.).

Още от средата на 1950 районът е обхванат от авторитарни режими и крайно реакционерски правителства. Множество от идентифициралите се като “леви” политически движения биват репресирани. Това е и времето, когато ролята на военните като фактор и сила в политическия курс на държавите е определяща. Постоянното присъствие на военния фактор в латиноамериканската политика от XX век бележи процесите и институционалния живот във всяка една от държавите. Влиянието на военната сила продължава през целия период до 1980 г., а и по-късно в някои случаи, като започва с оглавяването на бюрократично–авторитарния режим в Аржентина и малко след това в Бразилия.

До 1980 г. военните представители и формации са предимно с десен характер и произход. Диктатурата в Аржентина, белязана от “мръсната война” от 1970-те години, и в Чили с управлението на Пиночет, доказват тяхната нефункционалност и недемократичност, докато същевременно провала на социализма в Куба и в други държави подтиква към алтернативни форми за решаване на проблемите. Новите

¹ Студент в програмата Политически науки на НБУ.

правителства се обръщат към неолиберализма като изход, но потъват в икономическа стагнация и нарастващи дългове.

Периодът след Втората Световна война обвързва армиите от страните в Латинска Америка със създадената с Договора от Рио и Акта за сигурност (1951) програма за сътрудничество със САЩ. Новото сътрудничество не развива икономически връзки, а служи като политически и идеологически инструмент за “защита на демокрацията” и “борбата срещу комунизма”. Важното тук, е че по силата на тези и произтичащи от тях договори, хиляди офицери и служители от латиноамериканските армии се възползват от обучителни и тренировъчни курсове провеждани от техни колеги. На практика изучаваното намират приложение във военните режими, обхванали Южна Америка следващите години.

Военната сила налага себе си като най-важен сектор на обществото, единствения гарантиращ “националното оцеляване”, заплашвано от “рака на комунизма”. Това е началото на Доктрината за Национална сигурност, която през 1965 – годината на преврата в Бразилия, бележи нов тип авторитарен режим, който успява да наложи почти абсолютната власт над Въоръжените сили за напред. Под Доктрината за Национална сигурност, армията се развива като единствено отговорна за сигурността и развитието на Латинска Америка. Посредством новата си власт, армията се сдобива и с икономически и политически правомощия. Легитимирането на тези права придава автономен и абсолютен характер на взетите решения, тъй като всяка опозиция се приема и представя като целенасочен акт срещу националната сигурност и развитие.

В икономически план бива постигнат известен “успех”, чрез налагане на структурни реформи, съпътствани от огромни социални оцетявания – спад в заплатите, високи нива на безработица. В политически план, под пропаганди за противодействие на комунизма се заличава политическата опозиция, налага се забрана за създаване на синдикати и политически партии, както и затваряне на законодателни структури и свободни действия срещу конституцията. Развиват се структурите на извън-гражданското общество, недемократичните структури – което е цената за постигане на един своеобразен “ред”².

Идването на военната сила в Бразилия е отличително по своя характер с необичайността си. До този момент подобен политически акт не е засягал страната от 1881, нито пък до момента армията е била водещ фактор за политическия обществен живот, а по скоро спомагателна сила в процесите.

² В Alain Rouquier, From the Law-Abiding Military to the Terrorist State.

Началото на авторитарния период дори е наричан “експеримент” на демокрацията³. Радикалният характер на направените институционални промени от военния апарат през 1964 г. е съчетан с по-традиционни промени в икономически и политически план. Ясно насочени срещу плуралистичната демократична система, икономическите промени целят засилен либерален курс.

В създадения от Студената Война политически климат, предимно под близостта на Куба, е лесно да се повярва, че ситуацията в Бразилия е революционна и че комунистическата заплаха е спешна реалност. Превратът е обясняван като пореден опит на армията за потвърждаване на позиции като “моделираща сила”, целяща предотвратяване на кризи, възстановяване на политическа стабилност, коригиране на легалните власти и националното правителство при изразена опозиция. Като такава сила изискванията към правителството също са “моделиращи” – армията приема и санкционира изборни резултати, избирайки правителство, както и поставя военни на ключови постове.⁴ Кръгът се затваря и резултатът е тотално окупиране на цивилния сектор от военния компонент.

Членовете и изборът им в политическите партии следва същата логика. Управляваща в Бразилия за периода е консервативната партия, наричана още и военна – Национален демократичен съюз. На практика овладяването на властта на конкретна политическа формация зависи от наличния военен фактор в нея и подкрепата му. “Извън армията няма решение на кризата в Бразилия” – казва либералният кандидат на президентските избори, 1937 г.⁵

Икономическата криза, особено инфлацията, към която военната бюрокрация е особено чувствителна, се приема като заплаха и е поредна причина за обединяване на ръководния ѝ орган срещу конституционния режим. Програмата за национално развитие, започнала в Бразилия през 1930 г., изпада в критичен застой в периода 1953-1954 г. Въпреки последвалия подем и успокояване на масите чрез засилване на производството и нови парични потоци, опозицията отново се активира. Национализмът губи потенциала си. Започва и децентрализация на сектори от икономиката. Популистката държава е в криза.

Така и всъщност генерал Кастело Бранко извежда някои аргументи за преврата в Бразилия, включително и пречистване и демократизация на държавния апарат, запазване на институциите, чрез забрана участие на комунистическия и популисткия елемент в тях.

³ Скидмор, 1964 г.

⁴ Този процес е познат с наименованието “dispositivo militar”.

⁵ В Abraham Lowenthal, *Armies and Politics in Latin America*.

След електорални загуби, неприемливи за режима слез 1965, приети като заплашваща обществена мобилизация срещу границите на демокрацията и социалните цени на приетия икономически модел, президентът оправдава и уплътнява диктатурата с Институционален акт №5 (от 1968 г.). Авторитаризмът, чиято посока е вече приета от 1966 г., е официално “регламентиран”.

Механизмите на военната власт в Аржентина са сходни до тези на бразилските им “колеги”. Може да се обобщи, че аржентинската армия успешно премахва от управлението представителите на средната класа, земеделската олигархия, традиционните политически партии и абсолютно контролира синдикатите и политическите партии (от 1955 г.) и индустриалния сектор (от 1962 г.) . Всичко това са стъпки за премахване и овладяване на комбинация от работническата класа и радикална средна класа.

Военните интервенции в Аржентина, целящи държавен контрол върху индустрия, аграрния сектор и работническата маса, са често в полза на “имащите”. След период на социална криза, Перонисткото управление бележи успех с рязко покачване на работните заплати. Армията променя междусекторния обмен на ресурси и капитал и играе роля на моделиращ фактор за различни социални течения, защото по същността си не е представителка на нито един обществен сегмент.

Традиционно основен проблем за аржентинската армия е зависимостта между двата основни икономически раздела – индустриалния, който е динамичен и приоритетен сектор, и аграрния, не толкова динамичен, но осигуряващ външни парични потоци за първия, респективно икономическо развитие. Промените в секторите е паралелно. Намесата на армията успява да промени позициите и на двата в различна степен и посока.

На практика честата смяна на лидери се отразява стимулиращо за различните икономически отрасли. Така нареченият Процес на Националното Реорганизиране, насилствено установен в Аржентина от 1976 г. от водено от ген. Роберто Виола правителство, се насочва и дава резултат в агро-експортния сектор, докато Хозе Мартинес де Хос развива финансовия и спекулативния.

Специфичното накъсано военно политическо управление в Аржентина се обяснява от някои автори с естеството на социалната структура в страната⁶. Доминиращата национална група в страната е относително хомогенна, с престиж и регулира централния сектор на икономическия апарат. За разлика от останалите латиноамерикански страни – напр. Бразилия, която преминава през различни

⁶ В Oscar Troncoso, El proceso de reorganización nacional.

икономически стадии, водещи до разнообразен регионален превес, или Перу и Мексико, които експериментират с влагане на капитали в различни системи – в съвременна Аржентина исторически съществува само един политически елит, наследил водещата партия от създателите на агро-експортния икономически модел⁷. На практика присъствието на буржоазията в редица икономически сектори е постоянно и определя разпределянето на блага. Земевладението се базира на същия принцип.

Тази социална структура и характеристика е определяща за движението на капитали и икономическа посока на страната, дори и след 1950 г. Секториалната мобилност и разпределяне рефлектират върху политическата сцена и механизмите за формиране на алианси и формации на политическо ниво. Основна цел на политическия елит в Аржентина, въпреки създаваните съюзи – като напр. Градски обществен фронт (1970) и Съюз на индустриалните групи (1935), е да бъде свободен от дългосрочно обвързване и задължения и така да запази собствения си контрол върху държавния управленски процес.

Това разбира се, води до постоянно икономическо вето и до бързо практическо овладяване на властта. Прякото участие на армията в така организираната система идентифицира държавната институция с военната. Тя е и обвързана с всички доминиращи и организирани групи – елит, буржоазия, земевладелци, износители, във всички сектори на държавния апарат. Това позволява и събиране на интереси и пренасянето им в институционално ниво.

Социалната политика на Перон и развитието на тежката индустрия са типични примери за защита на статуквото в Аржентина, независимо от това, че различни анализатори, в различни моменти, дават различни интерпретации на перонисткия политически модел. Действията на военните, дори и тези на правителството на Перон, често обвързват секторната олигархия с държавната институция. Чрез стабилизиране на социалния баланс и възпиране налагането на един икономически сектор върху друг, армията цели запазване на установената система. Институционализирането на нелегитимността е в същността си оправдаване стремежите на новия режим и осигуряване на собствени интереси.

Специфично за авторитарните режими в цяла Латинска Америка е засилената политическа бюрокрация, отговаряща за контрола и потискането на опоненти от различен тип. Логично милитарният характер на политическия режим води до увеличен размер на националната собственост. Затвореният режим и съответния

⁷ В Cardoso y Faletto, Teoría de la dependencia en América Latina.

подбор на бюрократични служители, в същия контекст, води до обединяване и дори сливане на политическия елит – буржоазия и военни. Милитаризацията на икономическия сектор и силното му стимулиране от друга страна води в две посоки, зависещи от възможностите на политическия фактор – капитализъм или приватизация, водещи и до различни ситуации.

Примерът в Салвадор от 1972-1978 г., когато 25 от най-автономните държавни институции са оглавявани от армията, води до изключително сполучлива политическа и икономическа реформа и автономност на армията. В Гватемала развитието не е толкова сполучливо и търпи сериозни критики от опозиционни лидери. В Боливия стремежът на армията и богатата на кокаиновата индустрия води до създаване на бизнес, обслужващ собствените ѝ нужди (Кооперация на военните сили за национално развитие). Също така като водещ икономически фактор, армията успява да се утвърди като двигател за аграрно-индустриалния и поземлен сектор, оглавявайки огромна част от предприятия и фирми.

В Аржентина интересът на военната сила към индустрията започва дори по-рано в сферите на петролната промишленост и стоманата. Съставя се дори Генерален директорат за военно производство, който в последствие се занимава и с внос и производство на минерали. Също така позволява и участие на директората в смесени продажби, което допълнително засилва военното влияние. Поддържа монопол и в редица други икономически и производствени сектори – пластмасови изделия, мотриси и вагони, бутилки за бутан и т.н. Последвалата деиндустриализация, планирана по характер, дори подсилва субсидирания характер на държавното участие в икономиката.

В Бразилия превратът от 1964 г. установява ултра-либерален авторитарен режим. Ролята на държавата е описана в конституцията като “допълваща” спрямо частния сектор в икономически план и по този начин е засилена. Специфично е постигането на голяма икономическа мощ именно чрез държавния контрол върху спестяванията и инвестициите. Производственият сектор е под същия контрол.

Всъщност обобщение на възникналите процеси се състои в думите на Фернандо Кардозо, който определя възникналата система в Бразилия като “хибридна”, служеща едновременно като отговор на интересите на “олигополисткия” капитализъм и за засилване на публичния сектор, като в същото време разширява възможностите на правителството в процесите за взимане на решения и контрол на гражданите⁸.

⁸ пак там.

В литературата съществуват различни обяснения на причините за продължителността и устойчивостта на военните режими в Латинска Америка. Изтъквани са вътрешни, институционални фактори – размерът и въоръжението на армията, класовия подход, социализацията, единството, обучението или нивото на професионализъм, или ефекта на външната военна помощ, социални, външни на военния апарат фактори от околната среда- нивото на политическо и икономическо развитие, политическа култура, системата на социална стратификация.

В зависимост от степента на влияние на отделен фактор, се определя и характера на управлението. Установени са връзки между професионалният опит и политическата активност на армията, външната намеса предполага интервенционализъм, нивото на развитие и модернизация се свързва с демократична или авторитарна политика, политическите традиции също предлагат определени рамки. Предпоставките са по-скоро икономически и новите режими са анти-конституционални с регресивна социална и икономическа политика.

Тези милитарни системи са самозащитаващи се и определено обединени около идеята за запазване на статуквото. Средствата на властта са преки – с нормативна база (правила и закони), и недириктни, създадени за целта групи. Повечето от военните управления в Латинска Америка от втората половина на XX век се ръководят от генерали, като успяват да наложат определени рамки и устои в държавните политики.

Периодът 1964-1989 г. за Латинска Америка би могъл да бъде обобщен като “време на генералите”, в най-висока степен повлиян и ръководен от военни правила.

В сравнителен план е очевидна разликата в нивото на това въздействие за Аржентина, Бразилия, Чили и Перу и останалите латиноамерикански държави. Обясненията се основават на връзките със страните с френската и германската армии преди Втората световна война и съответно тяхното обучение. Военната професионализация е обвързана с последователи на традиционни ценности, опростени консервативни ценности и силно чувство на обвързаност и приемственост.

Последвалият преходен период към демокрация (след 1989 г.) демонстрира преосмислянето на въоръжените сили в новия политически ред.-

Библиография:

1. Alain Rouquier - From the Law-Abiding Military to the Terrorist State - <http://content.cdlib.org/view?docId=ft9b69p386&chunk.id=d0e4194>
2. Alain Rouquier - The Military in Latin America - <http://www.hartford-hwp.com/archives/40/120.html>
3. Abraham F. Lowenthal - Armies and Politics in Latin America - http://pics3441.upmf-grenoble.fr/articles/auth/r_armies_and_politics.pdf
4. David Backer - Latin American Politics - <http://www.emayzine.com/lectures/Lapols~1.htm>
5. David Pion Berlin - Civil-Military Relations in Latin America. New Analytical Perspectives- <http://www.questia.com/PM.qst?a=o&d=101419820>
6. James Petras - Neoliberalism and class politics in Latin America - <http://www.rebellion.org/noticia.php?id=6521>
7. Jorge G. Castañeda - Latin America's Left Turn - <http://www.latinamericanstudies.org/politics/left.htm>
8. Oscar Troncoso - El proceso de reorganización nacional - www.bnm.me.gov.ar
9. Cardoso y Faletto - Teoría de la dependencia en América Latina - <http://bibliotecavirtual.clacso.org.ar/ar/libros/clacso/crop/glosario/t.pdf>